

שער ג: שבועות

א. עצרת

חג השבועות נקרא בפי חז"ל "עצרת" (שביעית פ"א מ"א, ר"ה פ"א מ"ב).
הטעם: ע"ש שחג השבועות קשור אל חג הפסח ע"י ספירת חמשים יום מיום שני של פסח (ויקרא כ"ג טו) והוא כעין שמיני עצרת לחג הסוכות (מטעמים דף כט בשם טעמי המצוות לרדב"ז).
 ועוד, אין בשבועות מצוות מיוחדות כמו בפסח ובסוכות, והמציין את החג הוא ההמנעות ממלאכה, עצרת לשון "הנה נא עצרני ה' מלדת" (בראשית ט"ז ב) (מטעמים שם בשם קדושת לוי).

ב. ירק

בחג השבועות נוהגים לקשט את בית הכנסת והבתים בענפי עצים ובירק (רמ"א אור"ח סי' תצד סע' ג)^א.

הטעם: זכר למעמד מתן תורה שנאמר (שמות ל"ד ג) גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, מכאן שהיה שם מרעה לבהמות (לבוש סי' תצד סע' א).

ועוד, משום שבשבועות נידונין על פירות האילני ולכן מקשטים בענפי אילן כדי שיתפללו על הפירות (מג"א סי' תצד סק"ה).
ועוד, ע"ש שאמרו באגדה שהמן אמר לאחשורוש שבני ישראל נוהגים לשטוח עשבים בשבועות^ג (ברכי יוסף סי' תצד ס"ק ו).
ועוד, משה רבינו נולד בז' באדר והצפינו אותו שלשה ירחים^ד

א לשון הרמ"א "לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת והבתים זכר לשמחת מתן תורה" ויש נוהגים לחלק בביה"כ עשבים להריח בהם (באה"ט וח"י שם ס"ק ז).

ב ר"ה טז.

ג תרגום שני למגילת אסתר פ"ג פס"ח.

ד שמות ב' ב.

עד ו' בסיון ואז "ותשם בסוף על שפת היאור"^ה, לזכר הצלתו של משה אנו מקשטים את הבתים בענפים וירק (אוצר כמ"י סי' סא ס"ק ב').

ג. מאחרים בתפילת ערבית

אע"פ שבכל ערבי יו"ט נוהגים להקדים קצת בתפילת ערבית, בליל שבועות מאחרים להתפלל עד אחר צאת הכוכבים (ט"ז ריש סי' תצד).

הטעם: ע"ש שנאמר (ויקרא כ"ג טו) שבע שבתות תמימות תהיינה – לכן יש להמתין עד שיסתיימו מ"ט הימים ותהיינה "שבע שבתות תמימות" (ט"ז שם).

ד. ערים בלילה

בליל חג השבועות נוהגים להיות ערים כל הלילה ולעסוק בתורה (מג"א ריש סי' תצד).

הטעם: משום שלפי המסופר במדרש^ו בלילה שלפני קבלת התורה "ישנו להם ישראל כל אותו הלילה, לפי ששינה של עצרת עריבה והלילה קצר וכו', והיה משה מעורר לישראל וכו' זה הוא שמקנתרן ע"י ישעיהו שנאמר (ישעיה נ' ב) מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה" לפיכך אנו מתקנים וערים כל הלילה ערב קבלת התורה (מג"א שם)^ז.

ה. טעם עליון

נוהגים לקרוא בשבועות את עשרת הדברות בטעם עליון (ספר א"י עמ' סה, מג"א סי' תצד).

הטעם: לפי טעם עליון מ"אנכי" עד "לא תשא" היא פרשה

ה שם שם ג.

ו ועיין ח"א כלל קלא סי' יג ושר"ת יחוה דעת ח"ד סי' לג.

ז שהש"ר פרשה א דפוס וילנא עמ' יב.

ח למנהג זה יש גם טעם בקבלה, ראה זהר אמור צח ושל"ה ריש מס' שבועות.

סתומה אחת, וכן מ"זכור" עד "כבד", מאידך מפסיקים בדברות לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב כאלו הם פסוקים נפרדים, אבל לפי הטעם התחתון מ"אנכי" עד "לא תשא" הם חמשה פסוקים, והדברות "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תגנוב" נקראים כפסוק אחד, לפיכך בשבועות קוראים בטעם עליון מעין מה ששמעו בני ישראל בהר סיני בעת מתן תורה, הדיברות הקצרות – דיבור דיבור לעצמו, אבל בקריאה בפרשות יתרו ואתחנן קוראים אותם בפסוק אחד משום שאין בתורה פסוק פחות משלש תיבות (מחצה"ש ריש סי' תצד ובה"ל שם)^ט.

ו. מאכלי חלב

והגים לאכול מאכלי חלב בשבועות (רמ"א או"ח סי' תצד סעי' ב).

הטעם: בדומה לשני התבשילים, זרוע וביצה, בקערת הסדר שהם זכר לקרבן פסח וקרבן חגיגה, כך בשבועות אוכלים שני מאכלים בשר וחלב זכר לשתי הלחם שהיו מקריבים במקדש בחג זה' (רמ"א שם).

ועוד, רמז לתורה שניתנה ביום זה שנמשלה לחלב כמ"ש (שה"ש ד' יא) דבש וחלב תחת לשונך (טע"ה סי' תרכא בשם הכלבו).

ועוד, זכר לחג השבועות הראשון במדבר, שאכלו בו רק מאכלי חלב, מכיון שמאכל בשר זקוק להכנות רבות, סכין בדוק לשחיטה, ניקור, מליחה והדחה וכן כלים חדשים, הואיל והכלים שבשלו בהם באותו מעת לעת נאסרו (מ"ב סי' תצד ס"ק יב).

ועוד, בדרך הרמז: "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" (במדבר כ"ח כו) "חדשה לה' בשבועותיכם" – ר"ת: חלב (הגהות לספר המנהגים עמ' טז אות מט).

ט מג"א סי' תצד, א"ר סי' קמב סעי' א. לפי מנהג אשכנז קוראים בציבור תמיד בטעם עליון (ילקוט מנהגים עמ' 13, לקוטי מהר"ח ח"ב דף נט, בה"ל סו"ס תצד, כה"ח סי' תצד ס"ק כ), בתאג' (החומש התימני) אין טעם תחתון כלל. ויקרא כ"ג יז.

ועוד, ע"ש הנאמר (שמות כ"ג יט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו – רמז לשבועות שנקרא חג הבכורים^{יא}, שאוכלים בו מאכלי חלב, אל תאכלום בבשר (מטעמים דף ל בשם השל"ה).

ועוד, מאכלי חלב, בנגוד למאכלי בשר, הם רמז להסתפקות במועט, וכן דרשו חז"ל (חולין פד.) את הפסוק (משלי כ"ז כז) ודי חלב עזים ללחמך – דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו (די לך בחלבם ולא תשחטם ותאכלם – רש"י), לפיכך אוכלים מאכלי חלב בחג מתן תורה ללמדנו שהתורה נקנית ע"י הסתפקות במועט, וכן אמרו (אבות פ"ו מ"ד) כך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ואחד הדברים שבהם התורה נקנית הוא "מיעוט תענוג" (שם שם ו) (אוצר כמ"י סי' סא ס"ק ט).

ועוד, ע"ש הר סיני שנקרא ג"כ (תהלים ס"ח טז) הר גבנונים, לשון גבינה (אוצר דר"מ עמ' 394).

ועוד, חלב בגימטריה ארבעים רמז לארבעים יום שמשה שהה על הר סיני (מטעמים דף ל).

ועוד, בחג השבועות נמשה משה רבינו מן היאור כי הוא נולד בז' באדר^{יב}, ושלושה ירחים הצפינו אותו עד ו' בסיון, ובאותו יום מצאה אותו בת פרעה בתיבה ונתנה אותו לאמו להנקה, כי משה סירב לינוק מאשה מצרית^{יג}, לכן מזכירים זכותו של משה רבינו על ידי אכילת מאכלי חלב בשבועות (מטעמים שם).

ז. מי שושנים

יש נוהגים אצל עדות הספרדים לזלף מי שושנים על המתפללים בחג השבועות (זיו המנהגים עמ' קח).

הטעם: משום שאמרו (שבת פח:) בשעה שבני ישראל קיבלו את

יא שמות ל"ד כב, במדבר כ"ח כו.

יב ירושלמי ביצה פ"ב ה"ד.

יג סוטה יב.

התורה ושמעו מפי הגבורה את הדיבר הראשון אנכי ה' יצאה נשמתן, הוריד הקב"ה "טל שעתיד להחיות בו המתים והחיה אותם", זכר לאותו טל שירד בזמן קבלת התורה מזליפים בשבועות מי שושנים (זיו המנהגים שם).

ח. מפטיר לחכם

יש נוהגים שהחכם או החשוב שבקהל עולה למפטיר בשבועות (באה"ט סי' תצד ס"ק ג).

הטעם: משום שמפטירין בשבועות במעשה המרכבה (יחזקאל א') ושינונו (חגיגה יא): שאין דורשין במעשה מרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו (ח"י סי' תצד ס"ק ה) ⁷¹.

ט. רות

נוהגים לקרוא מגילת רות בשבועות (רמ"א סי' תצ סע' ט).

הטעם: ללמדנו שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורים ועוני (מג"א סי' תצ ס"ק ח בשם ילקוט רות רמז תתקצו).

ועוד, נעמי ורות חזרו לבית לחם "בתחילת קציר שעורים" (רות א' כב) וחג השבועות נקרא (שמות כ"ג טז) חג הקציר (אבודרהם עמ' רמ).

ועוד, רות נתגיירה וקבלה על עצמה עול תורה ומצוות שאמרה (רות א' טז) "עמך עמי ואֱלהיך אֱלהי", לפיכך קוראים מגילת רות בחג מתן תורה (אבודרהם שם, אבן ירחי סי' נח).

ועוד, דוד המלך נולד ונפטר בשבועות ⁷² ובסוף מגילת רות נכתב יחוסו של דוד ליהודה ומסתיים "וישי הוליד את דוד ⁷³ (שע"ת או"ח סי' תצד בשם בכור שור).

⁷¹ וכן יש שנוהגים שכל מי שקורא אותה עם המפטיר בלחש אומר אותה ג"כ בעמידה מפני כבודה (מ"ב שם ס"ק ד, וח"י שם).

⁷² טו ראה ירושלמי ביצה פ"ב ה"ד ותוס' חגיגה יז. ד"ה אף.
⁷³ טז "למה נקרא שמה רות? שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות" (כ"ב

ועוד, רות המואביה התגיירה ונכנסה לכלל ישראל למרות מה שנאמר "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כ"ג ד), משום שחז"ל דרשו: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית", לפיכך קוראים בחג מתן תורה במגילת רות, ללמדנו שתורה שבכתב ותורה שבע"פ אחת היא, ואי אפשר לזו בלא זו (ס' התודעה ח"ב עמ' שא).

ועוד, בדרך הרמז: רות בגימטריה תר"ו, ועם ז' מצוות בני נח הם תרי"ג מצוות, שניתנו בחג השבועות (מטעמים דף כט).

י. תחנון בחודש סיון

יש נוהגים שלא לומר תחנון בשנים עשר יום ראשונים של חודש סיון (מ"ב ס' קלא ס"ק לו, לוח א"י עמ' סו).

הטעם: ביום ראשון ראש חודש, ביום שני הוא יום המיוחס (ראה בערכו), אחריו שלושת ימי הגבלה¹, בששי לחודש חג השבועות, בשביעי אסרו חג ויום טבוח (ראה בערכו), אחריו עוד חמשה ימי תשלומין, היינו שבזמן שבית המקדש היה קיים, מי שהביא קרבן ראה להקריבו בשבועות ולא הספיק, יש לו תשלומין כל שבעה, ויכול להקריבו עד י"ב לחודש (ועד בכלל)².

¹ יז יבמות עו:

יח שמות י"ט טו ורש"י שם, מ"ב ס' תצד סק"ג.

יט חגיגה יז. וראה טור או"ח ס' תקמח. ויש שאין אומרים תחנון בחו"ל עד י"ג בסיון (ועד בכלל) בגלל ספיקא דיומא (שע"ת ס' קלא אות יט). ויש שאין אומרים אלא רק עד אסרו חג (רמ"א ס' תצד סע"ג).